

НАПРЯМ 8. СХІДНІ МОТИВИ В ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-69>

Дудар Я. О.

*асистентка кафедри порівняльної філології східних
та англomовних країн*

*Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

ВСТУПНА СТАТТЯ ХІРАЦУКА РАЙЧЬО «СПОЧАТКУ ЖІНКА БУЛА СОНЦЕМ» ЯК ПОЧАТОК ЖІНОЧОГО ДИСКУРСУ ЕПОХИ ТАЙШЬО

У статті проаналізовано програмний текст Хірацука Райчьо, який став ідеологічним підґрунтям японського фемінізму початку ХХ століття. Розглянуто соціокультурні передумови появи журналу «Сейто», використану авторкою метафорику та її полеміку з патріархальною традицією через деконструкцію поняття «справжня людина».

Для розуміння передумов виникнення жіночого дискурсу (女の言説), необхідно проаналізувати соціально-політичну ситуацію Японії в епоху Мейджі (1868–1912). Якщо попередня доба Едо, що тривала понад 250 років, забезпечила розвиток мистецьких жанрів і творчої свободи, то епоха Мейджі стала її протилежністю. Це був період посиленого імперіалістичного та патріархального тиску, що проявлявся не тільки як у зовнішній, так і внутрішній політиці. Жінки не мали права власності, а їхні економічні права та свободи були надзвичайно обмеженими [1, с. 374], не кажучи вже про виборювання права на вищу освіту та працю. Насамперед Револуція Мейджі дала можливість японській жінці ознайомитися зі становищем жінок на Заході, що стало поштовхом до прокладання ідеологічного містка – переосмислення концепції «нової жінки» (新しい女), її досвіду та проблем.

Постать Хірацука Райчьо (1886–1971) вирізняється поміж сучасниць завдяки її походженню з високоосвіченої родини. Її батько був держслужбовцем уряду Мейджі, а потім викладачем, а мати – лікаркою, що мала зв'язки з однією з гілок сім'ї Токугава. Для порівняння, Вірджинія Вульф, що народилася у 1882 році не отримала формальної вищої освіти, натомість Райчьо виборола дозвіл у свого батька вступити

до Японського жіночого університету, заснованого у 1901 році. Обидві діячки були привілейованими, що дозволяло їм здобувати знання й не перейматися проблемою виживання, актуальною для більшості жінок того часу. Водночас варто зауважити, що проблема «неосвіченої доньки освіченого батька», була поширена не тільки у Європі, але і в Японії, адже не кожна жінка могла протистояти суспільному та сімейному тиску, або мала фінансові можливості для навчання або творчості.

Саме навчання в університеті стало головним поштовхом в житті Райчьо, що спрямував її на шлях боротьби за емансипацію жінок. Під час навчання вона не лише знайшла та збрала біля себе талановитих посестер, але й надихнулася ідеями директора-засновника Нарусе Дзьодзо (1858-1919). Його праця «Жіноча освіта» (女子教育, 1896 р.) [1, с. 405; 4], переконала Райчьо навчатися саме під його керівництвом. Нарусе виокремив три головні принципи: виховання жінок як особистостей, виховання жінок як жінок, та виховання жінок як громадянок [1, с. 405]. Райчьо згадувала у автобіографії про глибокий вплив цих ідей, а дослідниця історичної фемінології Такара Руміко (1932-2021) пізніше зауважила, що Нарусе не просто дав освіту своїм студенткам, а сформував їхній світогляд, відгомін якого простежується в їхніх роботах [1, с. 407].

У 1911 році, після закінчення університету, Райчьо разом зі своїми посестрами надрукувала свою програмну статтю для новоствореного журналу «Сейто» («青鞜»). Назва перекладається як «Синя панчоха» і є самоіронічним посиланням на глузливий термін, поширений в Англії XVIII століття. Робота під назвою «Спочатку жінка була Сонцем» (元始女性は太陽であつた) мала на меті проголошення претензій на перегляд прав жінок і закріплення новаторської ролі журналу. Це був перший друкований журнал, створений виключно жінками. Хоча «Сейто» не планувався як суто літературний журнал, але у 1911-1916 роках у ньому друкувалися романи, вірші, переклади та унікальні ілюстрації. Запеклі дискусії, започатковані на його сторінках залишаються актуальними в японському суспільстві і досі.

У тексті «Спочатку жінка була Сонцем» Райчьо звертається до культурних витоків – сінтоїстської хроніки «Коджікі» та «Ніхон Шьокі» (日本書紀, VIII ст. н.е). Головний образ «Сонця», про яке йдеться, – це Аматаерасу (天照大御神), богиня Сонця і праматір імператорського роду. Авторка протиставляє цьому образу сучасний стан речей: «Але зараз жінки є Місяцем» [4, с. 9]. Це алюзія на брата богині, Цукуйомі (月読命), який жив у темряві ночі. Ця метафора ілюструє історичну інверсію гендерних ролей та соціальну

несправедливість, закликає поглянути на культурний спадок і роль жінки у створенні Японії.

У тексті звучить відома афірмація: «Ми були справжніми людьми.» (真正の人であった) [4, с. 9], за допомогою якої авторка доводить, що жінки також є повноцінними, тобто «справжніми» людьми. Райчьо вбачала проблему в тому, що слово «хіто» (人 – людина) у свідомості сучасників асоціювалося переважно з «чоловіком» (男 – отоко). Свідомо чи ні, але це була перша сходинка до розуміння проблеми тогочасної мови і необхідності її деконструкції. Райчьо мала за мету змінити цю усталену і несправедливу конотацію, підсвітити мовну та суспільну проблему, які дискримінували жінок, зробити їх очевидними.

Райчьо та її посестри різнилися у шляхах окремих питань (зокрема, відома полеміка з Йосано Акіко щодо захисту матерів) [2; 6; 7], проте вони були єдині у підтримці права жінки на вибір. Тому у тексті Райчьо використовує метафору журналу як «дитини» (子供), яка може народитися і «слабою на голову» (低能児), «потворою» (奇形児), або «недоношеною» (早生児) [4, с. 10]. Вживання такої образливої та табу-йованої лексики лише підкреслює емоційність авторки та жорстокість суспільного осуду приватного життя жінок. Водночас це і демонстрація прийняття та любові до свого «творіння», виклик патріархальному устрою.

Важливо зазначити, що «письмова мова» (書き言葉), якою послуговується Райчьо, історично була кодифікована як чоловіча, а не жіноча. Авторка лише стояла біля витоків формування власне жіночого дискурсу. Сам процес деконструкції мови та пошук нових засобів жіночого самовираження продовжиться в епоху Шьова, зокрема завдяки наступниці Райчьо – Хасегава Шіґуре (1878-1941), яка у 1928 році заснувала видання «Жіноче мистецтво» (女人芸術).

Також Райчьо проголошує план пошуку «геніїв» (天才を求めようと思う) [4, с. 11] серед жінок. Вона окреслює амбітну мету – відкрити світові жінок-мисткинь, стверджуючи, що «геній не є ні чоловічого, ні жіночого роду» (天才は男性にあらず、女性にあらず) [4, с. 11]. Кожна її теза – це заява про право жінок бути рівними з чоловіками, не ховатися в їхній тіні, а бути самодостатніми особистостями.

Об'єктом критики Райчьо була не лише політика Мейджі, а й позиція її попередниць, які, на її думку, недостатньо боролися із суспільною дискримінацією. Тому перша стаття одночасно апелює як до жінок, так і до чоловіків, адже просвітницька робота була абсолютно необхідною. Своєю статтею Райчьо провела чітку історичну межу: мисткині

як Хігучі Ітійо (1872–1896) – це «жінки минулого» (過去の日本の女), а сама Райчьо – «нова жінка» (自分は新しい女である) [1, с. 261]. Попри цю критику, авторка добре усвідомлювала, що вона завдячує своїм попередникам, що неймовірними зусиллями досягли успіху та визнання як «професійні письменниці» [1, с. 251].

Вступна стаття стала потужним першим маніфестом, що окреслив перехід від жінки як об'єкту до суб'єкту в японському жіночому дискурсі. Використовуючи потужні культурні метафори та деконструючи поняття «справжня людина», Райчьо не тільки кинула виклик патріархальній системі свого часу, але й заклала фундамент для феміністичної критики епохи Шьова. Її прагнення усвідомлення суспільством проблем жінки та повернення статусу «людини» та «генія» стало рушійною силою для цілої низки послідовниць, яка в згодом почала зміну літературного курсу Японії.

Література:

1. 岩淵 宏子. 女性表象とフェミニズムー日本近現代女性文学を読む. 東京: 翰林書房, 2024. 552 頁.
2. 鈴木 裕子. 山川菊栄評論集. 東京: 岩波書店, 1990. 328 頁.
3. 千葉 俊二, 坪内 祐三. 日本近代文学評論選 (明治・大正篇). 東京: 岩波書店, 2003. 420 頁.
4. 平塚 らいてう. 平塚 らいてう 評論集 / 編: 小林 登美枝, 米田 佐代子. 東京: 岩波書店, 1987. 350 頁.
5. 堀場 清子. 『青鞥』女性解放論集. 東京: 岩波書店, 1991. 367 頁.
6. 森 まゆみ. 伊藤野枝集. 東京: 岩波書店, 2019. 442 頁.
7. 與謝野 晶子. 与謝野晶子評論集 / 編: 鹿野 政直, 香内 信子. 東京: 岩波書店, 1985. 359 頁.